

az öregek beszédében általános volt az *-ít* képzőnek *ét* változata: *fordét, igazét, tanétóú úr, burét, nyerét* stb. A mai nemzedéktől már csak elvétve hallja az ember” (i. h. 24). E terület egyik sajtóságáról, a magánhangzók kieséséről így ír: „Az elisio jelensége a szamosháti nyelvújrásban is megvan, de már pusztulófélben. A szamosháti nyelvújrás északi szomszédjaiban: a Tiszaháton és Ugocsában azonban ottani tanulmányutaim alkalmával [...] még nagyon jól megfigyelhettem a magánhangzó-kivetés jelenségét” (MNy. 1929: 163).

Csúry gyűjtései azt az állapotot rögzítették, amikor a nyelvjárási nyelvhasználat az általa bejárt területen még általános volt, a nemzedékek közötti nyelvjárási különbségek még jóval kisebbek voltak, de bizonyos ma oly jellemző folyamatok már lassan erősödni kezdtek. Érdeemes lenne felmérni, hogy a Csúry által vizsgált jelenségek hogyan változtak a szamosháti, tiszaháti és ugocsai részeken, azon a területen, amely ő gyűjtései által került be a magyar nyelvterület ismert régiói közé.

TÓTH PÉTER

Lőrincze Lajos emlékezete Kárpátalján

1993-ban, még egyetemi hallgatóként, életem első nyelvészeti tanácskozására érkeztem Budapestre, a hatodik élőnyelvi konferenciára. Talán másodszer, esetleg harmadszor jártam akkor a magyar fővárosban. Városnézés közben tűnt fel, hogy az Akadémia Roosevelt téri székházán gyászlobogó van kitűzve. Meghalt Lőrincze Lajos – magyarázta kísérőm. S hogy tizenöt esztendő múltán hogyan és miért jutott ez eszembe? Ismét élőnyelvi konferenciára készülök. Az idén már a tizenötödiket szervezik Párkányban. A minap az előadásomhoz keresgéltem ötletet, anyagot kárpátaljai településeken készített interjúmban. Meglepődtem, amikor négy különböző hanganyagban Lőrincze Lajos nevét hallottam említeni:

1. Terepmunkás (a továbbiakban TM): Milyennek tartja a helyiek magyar beszédét? Szép vagy csúnya?

Adatközlő (a továbbiakban AK): Mint minden falunak, megvan a saját szépsége. Mindenki tud szépen is, csúnyán is beszélni. De ezerkilencszázhetvenkettőbe Lőrincze Lajos, mikor felmérést készített Kárpátalján, azt mondta, hogy a Beregszászi és a Szőlősi járásban beszélnek a legszebben és legjobban magyarul. (A felvétel Badalóban készült, az adatközlő 1965-ben született nő.)

2. TM: A szomszédos településeken hogyan beszélnek magyarul? Ugyanúgy, mint Várban?

AK: Ugyanúgy, szerintem az egész kárpátaljai magyarság egyformán beszél, esetleg vannak ilyen dialektusok egyes településeken, de nagyjából nem különbözik.

TM: Melyik településeken?

AK: Szerintem Várban is van egy ilyen öö dolog, hogy ö egyes szavakban az ü helyett i betűt beszélnek, teszem fel firidni, vagy a filem, öö vagy pedig Dobronyba, teszem fel, egy picit elhúzzák az á betűt, és inkább a betű jön ki belőle. Ez, ami az én öö, de jó lenne felemelni a Lőrincze Lajos könyvét, s abban, ami... Ők voltak Kárpátalján Imre Samuval, és szerintem ők írtak a kárpátaljai dialektusokról. (Vári, az adatközlő 1960-ban született férfi.)

3. TM: Van-e a helyiek által beszélt magyar nyelvnek valamilyen jellegzetes vonása, amiben eltér a többi településtől?

AK: Tehát a nyelvjárásra gondolsz?

TM: Igen, hogy itt milyen nyelvet beszélnek.

AK: Persze. Salánk ez egy... Itt *L ő r i n c z e L a j o s* is gyűjtött. Tehát Kárpátalja ez az északkeleti nyelvjárástípusba tartozik, de Salánk ez egy nyelvjárásziget. Tehát ez egy különösen értékes kincs ezen a téren. Hát ő jellemzi a kakuminális t, az úgynevezett th használata, amit én ő, tehát én hallok idegenként. Ők ezt nem érzik. Aztán jellemzi, megint egy olyan kincs, ez pedig a zárt e használata, amelyet nap mint nap a gyerekeknél tényleg gyönyörködöm benne, ugye megyek a tēplomba. Most tanulom tőlük ezt. Tehát én úgy, az a magyartanár vagyok, aki kijavítja őket, a suksükölést azt nem tűri, de elmondom mindig, hogy ez a zárt e is nagyon értékes, mert például, visszatérve Lőrincze Lajosra, ő éppen itt nyerte a hatvanas években kiejtési versenyt, hogy tehát főleg ezzel tetszett meg a zsűritagoknak, hogy ejtette ezt, tehát ez egy kincs, ezt nem kell szégyellni. Ez egy iző nyelvjárástípusba tartozik, de nagyon sok tájszót ismernek és használnak itt. (Salánk, az adatközlő 1971-ben született nő.)

4. TM: Szép-e a tiszaujlaki magyar beszéd?

AK: Természetesen. Legszebb. A legszebb azért, mert az én véleményem szerint mégiscsak itt jöttünk be, leghamarabb, leghamarabb, már úgy értem, a magyarság csak Vereckénél ezen a területen volt a leghamarabb. Innen hódította meg tovább az országot. Most ezzel nem azt akarom állítani, hogy ez a legszebb, legrégebb magyar nyelv, nem a legarchaikusabb, ahogy itt beszélnek, de valahogy, valahogy ez a nép, ez a ez a szabolcsi, mert hát vehetjük magunkat ahhoz ugye, az egész Ugocsa vármegye az idetartozott, ez a nép egy olyan, egy olyan kemény, mindig egy ilyen átjáróházba, tehát ez annyira ragaszkodott a magyarságához, hogy, hogy még amikor verték, annál keményebben igyekezett megtartani a magyarságát. És tudnak tömören fogalmazni. Ismertem én olyan embereket, akik két szót szóltak egy nap, de annak veleje volt, annak értelme volt, itt nem, nem divat a szószátyárság. És, és egyszerűen, egyszerűen, *L ő r i n c z e L a j o s* mondta, hogy a legtisztább magyar nyelv, volt Újlakon is, a legtisztább magyar nyelvet Tiszaujlakon, Beregszászba, és nem is tudom, mék, még egy példát hozott fel, hogy hol beszélnek. És nem említette Pestet, nem említette azt a szórványmagyarságot. Fent még a técsői magyarok nagyon szépen beszélnek magyarul, mert ott sokat voltam. Igyekeznek. Jó, már nagyon erős az ukrán behatás, de, de igyekeznek nagyon szépen, nagyon tisztán beszélni magyarul. Mert, mert tudják, hogy kevesen vannak. (Tiszaujlak, az adatközlő 1960-ban született férfi.)

A Magyar nyelvjárások atlaszának kárpátaljai anyagát jó öt évvel ezelőtt kérdezték ki. Az atlasznak az akkori politikai viszonyok miatt mindössze négy kárpátaljai kutatópontja lehetett (Homok, Csongor, Vári és Salánk). A fenti idézetek is igazolják azonban, hogy a kárpátaljai magyarok nemcsak nyelvüket, nyelvjárásukat őrzik, hanem azok emlékét is, akik gyűjtötték nyelvhasználatuk jellegzetes vonásait; azokét a magyarországiakét, akik érdeklődtek irántuk. Reméljük, hogy az új nemzeti nyelvatlasz gyűjtései során minél több kárpátaljai magyar településen győződhetnek meg a mai kutatók arról, mi maradt fenn azokból a nyelvjárási sajátosságokból, melyeket Lőrincze Lajos és munkatársai oly szépen és értékesnek találtak, hogy ezt máig őrzi a kollektív emlékezet.